Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXVIII

Нови Сад, мај 2016.

Књига 76

Број 5.

Ч Л А Н Ц И

UDC 347(44) "2001"

Dr Aleksandar Matković

FRANCUSKI ZAKON br. 2001-504 od 12. JUNA 2001. KAO IZVOR VERSKE DISKRIMINACIJE I DRUŠTVENE DESTABILIZACIJE*

SAŽETAK: U radu se analizira materija tzv. antikultne i anti-sektne legislative kroz primer francuskog Zakona br. 2001-504 od 12. juna 2001. Autor razmatra opštu perspektivu postojanja antikultnih propisa, kao i uzroke i proces aktuelizovanja pomenute materije na prostoru Francuske. Analizom francuskog Zakona dolazi se do zaključaka o njegovim nedostacima i spornim sadržajima. Kao ključne zamerke na račun propisa uočavaju se: terminološka nepreciznost i sadržinska manjkavost; mogućnost primene, mimo zakonodavčeve namere, na najširi spektar pravnih lica, udruženja građana i ostalih organizacija i institucija; stvaranje predispozicija za destabilizaciju društvenog ambijenta; protivnost ustavnim slobodama i pravima i načelima verske ravnopravnosti; doprinos legalizaciji verske diskriminacije.

Ključne reči: verske zajednice, verske sekte, kultovi, diskriminacija, verske slobode, ravnopravnost

---

* Rad primljen 15. 6. 2016. godine.

1. UOPŠTE O ANTIKULTNOJ/ANTISEKTNOJ LEGISLATIVI U EVROPI

Na prostoru Evrope uočava se odsustvo sveobuhvatne baze podataka koja bi sadržavala generalne informacije o rasprostriranju verskih „sekti” i „kultova”,¹ kao i o njihovim opštim odlikama i načinu delovanja. Takođe, ne postoji jedinstveni registar legislativnih i drugih mera preduzetih na državnom nivou radi sprečavanja nepoželjnog delovanja verskih sekti.² Kako se konstatuje u dokumentu Saveta Evrope posvećenom ovom pitanju iz 2014. godine, svega nekoliko država preduzelo je zakonske mere u cilju prevencije i kažnjavanja delovanja sekti, dok se određen broj zemalja opredelio za uvođenje određenih alternativnih metoda, primarno na polju nadzora njihovog delovanja.³ Prema modelu klasifikacije koji je ponudio autor Doe, među državama koje su preduzele mere u ovome smislu, možemo razlikovati sledeće:

1. države koje su usvojile tzv. „antisektne” zakone,
2. države koje razmatraju donošenje takvih propisa,
3. države koje su ustanovile određena tela na državnom nivou, specijalizovana za prikupljanje informacija i praćenje delovanja verskih sekti.⁴

Prihvatajući u načelu ovu klasifikaciju, mora se ipak primetiti da se druga ponuđena kategorija čini suviše nestabilnom, usled činjenice da veliki broj država razmatra, odnosno ranije jeste razmatrao uvođenje ovakvih propisa, pri čemu su se neke od njih opredelile za alternativno rešenje preduzimanja pojedinih mera iz naredne, treće kategorije. Takođe, mišljenja smo da bi, kao prvi stupanj klasifikacije, bilo potrebno eksplicitno razgraničiti one države koje poseduju zakonodavstvo, odnosno određene konkretne mere na državnom nivou uperene ka delovanju sekti, od preostalih zemalja. Konačno, korišćeni izrazi nameću potrebu i za terminološkim modifikacijama. Usled svega rečenog, možemo predložiti sledeću podelu:

---

¹ O odrednicama „verske sekte” i „verski kultovi” i o negativnim aspektima njihove upotrebe, up. npr.: Đorđević, D., *Proroci „nove istine”: sekte i kultovi (Šta treba da znamo o novim religioznim pokretima?)*, JUNIR i Društvo za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja dece i omladine, Niš, 1998, 9, 11 i d.; Filipović, M., *Why people join new religious movements*, *Teme*, 2000, 24, 3–4, 281 i d.; Stark, R., Brainbridge, W., *A Theory of Religion*, Rutgers University Press, New Brunswick, 1996, 124.

² Kraći, uopšten pregled pristupa Saveta Evrope, odnosno pojedinih evropskih država po-naosob, prilikom pravnog regulisanja pitanja koja se tiču novih religijskih pokreta videti u: Richardson, J., *Legal Dimensions of New Religions*, u: Lewis, J. (ur.), *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, Oxford University Press, New York, 2004, 167–168 i d.

³ CoE, Doc. 13441, 2014, *The protection of minors against excesses of sects*- report, 17. 3. 2014. (<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20544&lang=en>, 21. 11. 2014).

⁴ Doe, N., *Law and Religion in Europe: A Comparative Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2011, 85.

1. države koje nemaju specijalizovano zakonodavstvo posvećeno „destruktivnim” verskim zajednicama (popularno klasifikovanih kao „sekte” i „kultovi”) i srodnim oblastima, odnosno tela formirana na državnom nivou i zadužena za praćenje ovakvih zajednica i prikupljanje podataka o njima;
2. države koje imaju takvo zakonodavstvo, odnosno formirana tela ovoga tipa.

Dalje, u drugoj kategoriji mogu se formirati dve podgrupe:

1. države koje imaju specijalizovano zakonodavstvo posvećeno destruktivnim verskim zajednicama i srodnim oblastima;
2. države koje imaju tela formirana na državnom nivou, odnosno finansirana od strane države i zadužena za praćenje ovakvih zajednica i prikupljanje podataka o njima.

Upoređujući uporednopravne propise, kao i literaturu posvećenu ovoj problematici, može se primetiti da, na prostoru Evrope, specijalne propise kojima se reguliše navedena materija imaju samo Francuska i, do izvesne mere, Luksemburg.⁵ Iako je u dokumentu Saveta Evrope zaduženi predstavnik izneo mišljenje da i Belgija pripada ovoj kategoriji,⁶ raspoloživi podaci ne pružaju potporu takvom stavu.⁷ Takođe, Doe u ovu kategoriju svrstava i Letoniju, ali se sa ovim stanovištem ne možemo složiti. Citirani čl. 227. Krivičnog zakonika Letonije⁸ („izazivanje opasnosti za javnu bezbednost, red i zdravlje pojedinaca tokom sprovođenja verskih aktivnosti“), iako je sasvim verovatno primarno namenjen regulisanju delovanja manjinskih, „kultnih” verskih organizacija, svojom sadržinom otvara perspektivu primene na svaki oblik religijske prakse koji poseduje navedena obeležja, čime se svrstava u red normi koje na opšti način propisuju granice delovanja verskih zajednica.

2. ISKUSTVO FRANCUSKE NA SUZBIJANJU ŠTETNOG DELOVANJA VERSKIH SEKTI

Shodno rečenom, u okviru Evrope Francuska predstavlja državu koja je preduzela najradikalnije mere u pravcu suzbijanja delovanja pojedinih netradicionalnih verskih zajednica. Razloge tome treba tražiti u opštoj tendenciji porasta društvene zabrinutosti povodom štetnog delovanja određenih manjinskih

⁵ Doe, N., 2011, 85–86; CoE, Doc. 13441, 2014.

⁶ CoE, Doc. 13441, 2014.

⁷ O ovoj temi: Matković, A., *Krivično-pravni aspekti okultnih ritualnih aktivnosti* (doktorska disertacija), Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 2016, 108–109.

⁸ Krivični zakonik Letonije – prevod na engleski jezik / UNPAN (<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan018405.pdf>, 30. 1. 2016).

verskih zajednica, naročito u kontekstu nekoliko vremenski bliskih i po posledicama velikih incidenata koji su se dogodili tokom devedesetih godina XX veka. Pri tome treba imati u vidu da se jedan od najpoznatijih incidenata dogodio upravo na teritoriji Francuske (masovno ubijanje i kolektivno samoubistvo pripadnika Reda solarnog hrama 1994. godine),⁹ što je, smatramo, jedan od najznačajnijih neposrednih uzroka za pojavu organizovane inicijative za suzbijanje „destruktivnih“ verskih zajednica u ovoj zemlji.¹⁰ Prvi veći korak preduzet na državnom nivou u ovome smislu jeste formiranje Parlamentarne komisije za sekte u Francuskoj (Commission parlementaire sur les sectes en France) 1995. godine, s ciljem detaljnog proučavanja te materije.¹¹ Istovrsne komisije formirane su i 1999.¹², kao i 2006.¹³ godine. Ipak, svakako najznačajniji potez predstavlja donošenje Zakona br. 2001-504 od 12. juna 2001. godine.¹⁴

Pomenuti zakon, u literaturi na engleskom jeziku uobičajeno nazivan *About-Picard Law*, jedan je od retkih primera direktnog zakonskog regulisanja materije destruktivnih „sekti“ i „kultova“. Od svoga donošenja izazvao je ne mali broj kontroverzi. Neke od najčešćih kritika na račun Zakona tiču se navoda da se njime krše verske slobode i prava pojedinaca, vrši diskriminacija manjinskih verskih zajednica i sl.¹⁵ Uprkos čestim kritikama, njegove pristalice

---

⁹ O Redu solarnog hrama i autodestruktivnim i destruktivnim aktivnostima njegovih pripadnika, v.: Bellanger, F., Richardson, J., *Legal Cases, New Religious Movements and Minority Faiths*, Ashgate Publishing, Farnham, 2014, 37–39, 45 i d. Introvigne, M., *Ordeal by Fire: The Tragedy of the Solar Temple*, *Religion*, 25/4, 1995, 267–283; Mayer, J-F., *Myths of the Solar Temple*, ISAR/CESNUR symposium on „Violence and the New Religions.“ Nashville, Tennessee, 1996; Mayer, J-F., *Les Chevaliers de l'Apocalypse: L'Ordre du Temple Solaire et ses adeptes*, u: Françoise Champion, F. and Cohen, M., (ur.), *Sectes et démocratie*, Editions du Seuil, Paris, 1999, 205–223; Introvigne, M., Mayer, J-F., *Occult Masters and the Temple of Doom: The Fiery End of the Solar Temple*, u: Bromley, D., Gordon Melton, J., *Cults, Religion and Violence*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 170 i d.

¹⁰ Matković, A., 111, 2016, 126–127.

¹¹ Rapport n° 2468 au nom de la commission d'enquête sur les sectes, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 22 décembre 1995. (<http://www.assemblee-nationale.fr/rap-enq/r2468.asp>, 1. 4. 2015).

¹² Rapport n° 1687 au nom de la commission d'enquête sur la situation financière, patrimoniale et fiscale des sectes, ainsi que sur leurs activités économiques et leurs relations avec le milieu économiques et financiers, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 10 juin 1999. (<http://www.assemblee-nationale.fr/dossiers/sectes/sommaire.asp>, 1. 4. 2015).

¹³ Rapport n° 3507 au nom de la commission d'enquête relative à l'influence des mouvements à caractère sectaire et aux conséquences de leurs pratiques sur la santé physique et mentale des mineurs, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 12 décembre 2006. (<http://www.assemblee-nationale.fr/12/rap-enq/r3507.asp>, 1. 4. 2015).

¹⁴ Loi no 2001-504 du 12 juin 2001 tendant à renforcer la prévention et la répression des mouvements sectaires portant atteinte aux droits de l'homme et aux libertés fondamentales (<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000589924&dateTexte=&categorieLien=id>, 12. 4. 2014).

¹⁵ Up: Robinson, B., 2004, France: Attack on New Religious Movements, *Religious Tolerance* (http://www.religioustolerance.org/rt_franc1.htm 28. 12. 2012).

ističu da se njime upravo jačaju verske slobode i prava, budući da ovaj propis štiti određene ugroženije kategorije stanovništva, uključujući decu, od prinude kriminalnih organizacija u smislu učešća u religijskim i drugim aktivnostima.¹⁶

3. ANALIZA FRANCUSKOG ZAKONA br. 2001-504 od 12. JUNA 2001.

Pun naziv ovog pravnog akta glasi Zakon br. 2001-504 od 12. juna 2001. povodom (prim. aut.) jačanja prevencije i suzbijanja sekti koje narušavaju ljudska prava i osnovne slobode (fr. Loi no 2001-504 du 12 juin 2001 tendant à renforcer la prévention et la répression des mouvements sectaires portant atteinte aux droits de l'homme et aux libertés fondamentales (1)).

Zakon je sastavljen iz šest glavnih celina:

Glava I. – Civilno raspuštanje određenih pravnih lica (odeljak 1).

Glava II. – Proširenje krivične odgovornosti pravnih lica za određena krivična dela (odeljci 2–15).

Glava III. – Odredbe koje se odnose na kaznu raspuštanja nastalu delovanjem krivično odgovornih pravnih lica (odeljci 16–18).

Glava IV. – Odredbe koje ograničavaju reklamiranje sekti (odeljak 19).

Glava V. – Odredbe koje se odnose na zloupotrebu stanja neznanja ili slabosti (odeljci 20–21).

Glava VI. – Ostale odredbe.

Odeljak 1, koji se odnosi na prestanak pravnih lica, predviđa da pravna lica mogu prestati kada su ona ili njihovi rukovodioci osuđeni za prestupe po različitim članovima Krivičnog zakonika, Zakona o javnom zdravlju, Zakona o potrošnji ili novog Zakona o parničnom postupku.

Unutar odeljaka 2–15 sadržane su izmene i dopune članova propisa citiranih u prvom odeljku.

Šesnaesti deo uvodi amandman na 8. odeljak Zakona od 1. jula 1901. godine posvećenog ugovorima o partnerstvu (Zakon o neprofitnim udruženjima).

Naredni odeljak donosi izmene i dopune Krivičnog zakonika¹⁷ u odnosu na održavanje ili rekonstituciju pravnog lica koje je raspušteno, kao i povodom ponavljanja prestupa.

---

¹⁶ Up. između ostalog: Voayame, J., *Freedom of religion and religious minorities in France* (expert paper), u: CoE, Doc. 9612 (2002), *Freedom of religion and religious minorities in France-report*, 31. 10. 2002. (<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=9915&Language=EN>, 12. 4. 2014).

¹⁷ Code pénal (France), Version consolidée au 7. 8. 2014. (<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20140807>, 7. 8. 2014).

U sekciji br. 19. predviđeno je kažnjavanje za distribuciju poruka koje su usmerene prema mladim osobama, a koje promovišu pravno lice koje sprovodi aktivnosti sa ciljem postizanja, održavanja ili iskorišćavanja psihičke ili fizičke potčinjenosti osoba koje učestvuju u tim aktivnostima, kada su pravno lice ili njegovi rukovodioci, zakonski ili faktički, osuđeni povodom jednog ili više prestupa navedenih u odeljku i predviđenih u Krivičnom zakoniku, Zakonu o javnom zdravlju i Zakonu o potrošnji.

Sledeći odeljak namenjen je zaštiti maloletnih lica i osoba koje su posebno ugrožene zbog svoje starosne dobi, bolesti, nemoći ili drugog fizičkog ili psihičkog poremećaja. Ovaj deo smatra se najinovativnijim,¹⁸ budući da jedino on stvara nove inkriminacije. Naime, njime se uvodi nova sekcija u Krivični zakonik, naslovljena „Zloupotreba stanja neznanja ili slabosti”.

Završna sekcija br. 22. omogućava udruženjima okarakterisanim kao udruženja od javnog interesa da podnose tužbe za naknadu štete u postupcima koji se odnose na prestupe iz prvog odeljka.¹⁹

Sadržina zakona br. 2001-504 energično je kritikovana kako na lokalnom, tako i na međunarodnom planu. Brojne organizacije i pojedinci osudili su pristup francuskog zakonodavca ističući da se ovakvim propisima krše verske slobode i prava, kao i zagarantovana verska ravnopravnost. Ovo pitanje izneto je i pred Savet Evrope, koji je angažovao eksperta u cilju izrade studije na temu kompatibilnosti ovoga Zakona s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, kao i šire posmatrano, s opštim vrednostima Saveta Evrope. Nakon izrade studije, Savet Evrope sačinio je izveštaj²⁰ povodom ovog spornog pitanja. Usled velikog značaja navedenog dokumenta, u narednim redovima biće preneti neka od najznačajnijih zapažanja prezentovana u pomenutom tekstu.

Izveštaj Saveta Evrope bavi se sledećim pitanjima: nazivom ovog pravnog akta, njegovom svrhom, kompatibilnošću s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, kao i praksom Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na pomenuti akt.

Povodom kritika na račun naziva Zakona, primećeno je da se ističu dve osnovne zamerke. Naime, prigovara se da je cilj ovoga propisa zapravo napad na verske manjine, za koje se u okviru zakona upotrebljava ponižavajući termin sekte. Druga zamerka stoji u direktnoj vezi s prvom i ukazuje da sam pojam sekte, koji Zakon upotrebljava, nije zakonski definisan.

Ovim povodom, istaknuto je sledeće:

- Iako zakon eksplicitno navodi sekte, odnosno sektne pokrete, on je zapravo primenjiv na sva pravna lica, bez obzira na njihov pravni oblik

---

¹⁸ CoE, Doc. 9612, 2002.

¹⁹ Osim teksta Zakona, up. i: CoE, Doc. 9612, 2002.

²⁰ CoE, Doc. 9612, 2002.

ili namenu, koja sprovode aktivnosti sa ciljem postizanja, održavanja ili iskorišćavanja psihičke ili fizičke potčinjenosti osoba koje učestvuju u tim aktivnostima.

- Shodno preporuci Saveta Evrope 1412 iz 1999. godine, zaključeno je da nije neophodno definisati šta konstituiše sektu, kao ni odlučivati o pitanju da li se ona može smatrati religijom ili ne.²¹ Međutim, istovremeno je ponovljeno da postoji određena zabrinutost povodom grupa koje se smatraju sektama, bez obzira na religijski, ezoterijski ili spiritualni opis koji usvajaju, što treba uzeti u obzir. Takođe je ukazano na teškoće i opasnosti sa kojima se mogu suočiti državni organi ukoliko pristupe definisanju pojma sekta, kao i na mišljenje da je njihov zadatak da zauzmu stav o aktivnostima dotične grupe, a ne o prirodi njenih uverenja.

Povodom nejasnosti sadržaja korišćenog termina „sekt“, angažovani ekspert Ž. Voajam (J. Voyame) izneo je stav da ovo pitanje nije od većeg značaja. Kako je Voajam naveo, sam naslov nesumnjivo predstavlja deo ovog pravnog akta, ali on sam nema legislativni autoritet. Iako sadržaj naslova može biti koristan za potrebe tumačenja, on se ne može upotrebljavati prilikom donošenja odluka koje stoje u suprotnosti sa jasnim zakonskim odredbama. Čl. 1, 19. i 20. identifikuju ciljane pravna lica i grupe sa najvećom mogućom preciznošću. Kako zaključuje autor, ove odredbe zapravo jesu od odlučujućeg značaja prilikom donošenja odluka.

U izveštaju 9612 (2002) Saveta Evrope, navedeno je nekoliko zapažanja povodom ovog pitanja. Odeljak izveštaja koji govori o svrsi donošenja Zakona navodi nazive i osobine celina iz kojih se Zakon sastoji, kao i najvažnija pitanja kojima su ovi odeljci posvećeni. Opisuju se struktura i sistematika Zakona, vrsta i broj glavnih odeljaka, kao i užih tematskih celina. Navodi se ukratko sadržina većine odredbi ovog propisa. Konstatovano je da su odeljci 19. i 20. najproblematičniji u ovome propisu, budući da se u okviru njih ograničava sloboda izražavanja i uvode nove i neprecizne kategorije u sam Zakon (prevažno kategorija „psihičkog potčinjavanja“). Takođe je napomenuto da je čl. 20. jedini koji uvodi potpuno novu inkriminaciju, naslovljenu „Zloupotreba stanja neznanja ili slabosti“.

Povodom kompatibilnosti Zakona s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima na početku odeljka je istaknuto da su pokretači inicijative za preispitivanje kompatibilnosti Zakona s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima navodili sledeće članove Konvencije kao potvrdu svome stanovištu: čl. 9. (sloboda misli, savesti i veroispovesti), čl. 11. (sloboda mirnog okupljanja i

---

²¹ Upotrebljeni izraz „religija“ nije adekvatan, budući da religija i konkretna crkva ili verska zajednica, razumljivo, ne mogu biti poistovećeni. U skladu sa smislom teksta, ispravno bi bilo reći „religijska organizacija“.

udruživanja) i čl. 14. (zabrana diskriminacije). U izveštaju se konstatuje, u prilog iznetim stavovima, da je praksa Evropskog suda za ljudska prava utvrdila da ove slobode nisu primenjive isključivo prilikom izražavanja dobro poznatih ili tradicionalnih ideja. Njima su obuhvaćene i malo poznate religije, odnosno izrazi mišljenja, koji po sebi mogu biti i šokantni ili uznemirujući. U prvim stavovima čl. 9. i 11. propisana su odgovarajuća prava, a u st. 2. istih članova uslovi pod kojima ta prava mogu biti ograničena. Uslov ograničenja jeste da su ona propisana zakonom i da predstavljaju neophodne mere u demokratskom društvu u interesu javne bezbednosti, radi zaštite javnog reda, zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Angažovani ekspert bio je mišljenja da odredbe Zakona br. 2001-504 zadovoljavaju pomenute uslove. Prema njegovim rečima, ograničenja su propisana Zakonom i prestupi su jasno definisani. Pri tome je ostao rezervisan povodom upotrebe termina „podređenost”, smatrajući ga nedovoljno preciznim, no dodajući da je nedostatak preciznosti uzrokovan prirodom analiziranog fenomena, te da će na sudovima biti da procene tačno značenje. Povodom uslova neophodnosti, Voajam smatra da raspuštanje pravnog lica u skladu sa čl. 1. Zakona jasno odgovara potrebama. U pogledu proporcionalnosti same mere i cilja koji se želi postići, ističe da je ovakva mera radikalna, ali i efikasna i pouzdana. Fokusirajući se specijalno na odredbe o ograničavanju reklamiranja sekti i na mere koje se tiču zaštite naročito osetljivih kategorija stanovništva, on konstatuje da one takođe ispunjavaju uslove propisane Konvencijom, da je njihov cilj legitiman, a same mere jesu odgovor na ozbiljnu potrebu i srazmerne su postavljenom cilju. Voajam je zaključio svoju studiju mišljenjem da Zakon od 12. juna 2001. nije inkompatibilan sa vrednostima Saveta Evrope. Pri tome je ostavio ogradu da će, shodno sudskoj praksi, njegova procena potencijalno zahtevati ponovno preispitivanje.

U odeljku Izveštaja posvećenom praksi Evropskog suda za ljudska prava u pogledu ovog pitanja, navedeno je da je Sud imao priliku da izrazi svoje viđenje o ovome Zakonu u svojoj odluci od 6. novembra 2001. godine koja se ticala prihvatljivosti primene ovoga propisa, a čije donošenje je inicirala Hrišćanska federacija Jehovinih svedoka Francuske. Sud je zaključio da njegov zadatak nije da donosi odluke o zakonodavstvu posmatranom na apstraktnom planu, usled čega nije u mogućnosti da iznese mišljenje o usklađenosti ovog Zakona sa Konvencijom. Sud je primetio da u pogledu sekti, Zakon (iako ne pruža njihovu definiciju) nesumnjivo omogućava njihovo raspuštanje, ali da to može biti ostvareno samo po nalogu suda i samo kada su ispunjeni određeni uslovi u pogledu sudske osude sekti ili njihovog rukovodstva povodom određenih krivičnih dela. Iznošenje optužbi na račun parlamenta, u pogledu njegovih navodnih namera, ne pokazuje verovatnost rizika u odnosu na podnosioca zahteva. Zaključeno je da konkretna verska organizacija koja se obratila Sudu, ukoliko želi da ostane dosledna sopstvenim tvrdnjama, ne može tvrditi da sama

ne ugrožava proklamovane slobode ukoliko istovremeno sebe navodi kao, makar potencijalnu, buduću žrtvu primene Zakona.

U istom tematskom odeljku, uprkos značajnoj različitosti od ostale prezentovane materije koja se tiče sudske prakse, izraženo je mišljenje Saveta Evrope povodom objektivne potrebe za donošenjem ovakvih specifičnih propisa u Francuskoj. Pozivajući se na Preporuku 1178 iz 1992. godine posvećenu sektama i novim religioznim pokretima, ponovljeno je da načelo slobode savesti i veroispovesti, garantovano čl. 9. Evropske konvencije o ljudskim pravima, čini nepoželjnim značajnije zakonodavne poduhvate posvećene sektama, budući da oni mogu značajno ometati navedeno fundamentalno pravo, kao i štetiti tradicionalnim religijama. Takođe je naveden deo Preporuke 1412 (1999) kojim su pozvane vlade država članica da koriste uobičajene procedure krivičnog i građanskog prava prilikom suprotstavljanja nezakonitoj praksi sprovedenoj u ime grupa verske, ezoterične ili duhovne prirode. Na kraju odeljka konstatovano je da akt najvećim delom zapravo ponavlja postojeće odredbe Krivičnog zakonika, Zakona o potrošnji, Zakona o javnom zdravlju i novog Zakona o parničnom postupku, i to čini u skladu s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Pri tome je primećeno da čak i ukoliko je bilo moguće postići isti cilj primenom postojećih propisa, ne postoji razlog koji bi sprečio donošenje pravnog akta koji ima za prednost grupisanje svih odredaba neophodnih za postizanje postavljenog cilja.

Na kraju Izveštaja izneti su ukupni zaključci Saveta. Naglašeno da ovaj akt najvećim delom ponavlja odredbe postojećih propisa i to na način koji je usklađen s Konvencijom, uz konstataciju da, uprkos mogućnosti da se isti cilj postigne i bez uvođenja ovoga propisa, ne postoji smetnja koja sprečava njegovu donošenje. Istaknuto je da je potrebno sankcionisati ilegalne aktivnosti sekti, a ne same sekte; da postojeći propisi zadovoljavaju potrebe za sankcionisanjem ovakvih aktivnosti; da postojanje nekolicine opasnih pokreta nije dovoljno za osudu svih pokreta. Pomenuto je da iako angažovani ekspert Voajam smatra da se za predmetni Zakon ne može reći da je neusklađen sa standardima Saveta Evrope, on sam istovremeno ističe da termini sekte, *de facto* vođa, psihička i fizička potčinjenost nisu definisani zakonom. Podsećajući da prestupi moraju biti precizno definisani u krivičnom zakoniku, Savet Evrope je ocenio da navedeni termini nisu jasno određeni, usled čega u praksi treba očekivati izvesne nedoumice. Voajamovo mišljenje, prema kome će navedene neizvesnosti biti razjašnjene putem stručnih izveštaja i odluka Evropskog suda za ljudska prava, ocenjeno je kao neprihvatljivo usled toga što utvrđivanje elemenata zločina jeste pravno pitanje, pri čemu su tumačenje i primena propisa omogućeni isključivo sudijama, dok je učešće eksperata ograničeno na konsultovanje povodom tehničkih informacija. Prestanak postojanja organizacije usled učinjenih krivičnih dela od strane njenoga vođe (*de iure* ili *de facto*) Savet Evrope

ocenio je kao protivno individualnosti zločina. Takođe je primećeno da ovakav čin predstavlja i sam zločin po sebi, ekvivalentan progonstvu i političkim zabranama. Uz podsećanje da je pravo svake države da preduzima sve neophodne mere radi zaštite pravnog poretka i javnog reda, konstatovano je da Savet Evrope nije u poziciji da raspravlja o postupanju francuske vlade u svetlu usvajanja ovoga zakona. Uprkos tome, iznet je stav da je sloboda hiljada ljudi bolje rešenje nego nepravedno kažnjavanje nevine osobe. Na samom kraju, zauzet je finalni stav Saveta Evrope, prema kome navedeni Zakon treba preispitati, kao i jasnije definisati pojmove „prestup“ i „prestupnik“.²²

Kao što se može zaključiti, Savet Evrope usvojio je stav prema kome donošenje propisa ove vrste nije preporučljivo, shodno dosadašnjim Preporukama i drugim smernicama i načelima. Povodom konkretnog Zakona, iako nije eksplicitno zaključeno da on ne zadovoljava zahteve Saveta, ocenjeno je da ne ispunjava potrebu jasnog zakonskog određenja krivičnog dela, uključujući definisanje samo kažnjivog ponašanja, izvršioca i dr. Povodom odnosa između stava angažovanog eksperta, s jedne, i konačnog mišljenja Saveta, s druge strane, primetna je značajna neusaglašenost. Naime, lako se uočava ekstremno razilaženje Voajamovih zapažanja i zauzetog finalnog stanovišta Saveta. Shodno primećenom, ostaje nejasno usled čega Savet nije zatražio dopunsko mišljenje i angažovao dodatnog stručnjaka u cilju preispitivanja konkretnog pitanja.²³ Ova dilema biva dodatno intenzivirana kada se ima u vidu da je izvestilac Saveta izričito uneo u Izveštaj napomenu da je, tokom njegovog sastavljanja, pristigao veliki broj kritika na račun pomenute ekspertske studije, kao i da sam Izveštaj, osim što usvaja korenito drugačije finalno stanovište, na nekoliko mesta i direktno osporava Voajamova zapažanja. U svakom slučaju, moguće je konstatovati da, shodno prezentovanom tekstu, Savet Evrope iznosi stav o nepreporučljivosti donošenja propisa ove vrste, dok u pogledu konkretnog Zakona iznosi značajne zamerke i ograde, te sugeriše njegovo preispitivanje.

Analizirajući terminologiju Zakona, može se primetiti da on zaista ne pominje izričito verske zajednice. Ovo je, smatramo, načelno, veoma dobro rešenje, jer se na taj način ostavlja prostor za suprotstavljanje svim organizacijama – dakle, ne samo religijskim – koje ispoljavaju oblike protivpravnog ponašanja određenog odredbama ovoga propisa. S druge strane, na ovaj način se izbegava direktno konfrontiranje sa kontroverznim pitanjem diskriminacije i povrede verskih sloboda i prava. Dakle, formalno-pravno posmatrano, ovaj zakon sadržinom svojih članova ne vrši direktnu diskriminaciju po verskom osnovu,

---

²² CoE, Doc. 9612, 2002.

²³ U Izveštaju stoji izričita napomena da je Savet odbio angažovanje dodatnog eksperta radi ponovnog preispitivanja ovoga pitanja. V: CoE, Doc. 9612, 2002.

budući da u njihovom okviru ne navodi nijednu konkretnu versku zajednicu ponaosob, kao ni verske zajednice uopšte.

Ipak, ova pozitivna okolnost ostaje bez dejstva kada se razmotri sam naziv Zakona u svojoj integralnoj formi. Kao što je istaknuto, u okviru njega nalazi se kontroverzna odrednica „sekte” (fr. *mouvements sectaires*). Iako sam tekst zakona govori o pravnim licima, izbegavajući izričito pominjanje verskih zajednica, naslov zakona upravo direktno pominje sekte, i to, kako će biti pokazano, primarno u religijskom, negativnom kontekstu te reči.

S druge strane, kako se lako uviđa, Zakon iz 2001. godine nesumnjivo jeste donet s ciljem regulisanja delovanja upravo verskih zajednica. Ovo pitanje, samo po sebi, ne bi trebalo da izazove veće kontroverze, ukoliko bi se zakonodavac opredelio za određene uopštene odredbe bez diskriminatorne selekcije tipa (verskih) zajednica na koje propis treba da se primenjuje. Ovo bi bio slučaj ukoliko bi se radilo, primera radi, o odredbama koje se tiču uslova osnivanja, postojanja i delovanja verskih zajednica uopšte, u cilju sprečavanja zloupotreba i uopšte protivpravnog delovanja u ime i u vezi s ovim grupacijama. Prema tome, načelno bi bilo pravno prihvatljivo takvo rešenje pod uslovom da zakonske odredbe budu postavljene dovoljno liberalno i nediskriminatorno.

Međutim, Zakon iz 2001. godine uvodi pravno problematičnu terminologiju, ne navodeći kao ciljnu grupu prema kojoj je usmeren verske i druge zajednice uopšte, već „sekte”. Ova odrednica, iako izvorno bez negativnog značenja, doživela je profanizaciju na opštedruštenom planu, a posebno na polju religijskih pitanja. Pored toga, u francuskom jeziku (kao i u srpskom), ovaj termin poprimio je specifičan uži smisao, te se u uobičajenom govoru najčešće koristi kako bi se na stigmatizatorski način obeležile isključivo određene verske zajednice (tzv. kultovi (*cults*), prema terminologiji sa engleskog govornog područja) u naglašeno negativnom značenju. Otuda se upotreba ovakvog izražavanja u okviru zakonskog teksta ne čini nimalo poželjnom i, štaviše, može već sama po sebi biti protumačena kao jedan od oblika verske diskriminacije.

Dalje, separacijom pomenutih (verskih ili drugih) „sekti” od ostalih (verskih i drugih) organizacija, čini se ozbiljan korak u pravcu povrede verske ravnopravnosti. Naime, ukoliko francuski pravni poredak garantuje versku ravnopravnost, ne vidi se pravni osnov za takvo razdvajanje, dok se, s druge strane, opravdano može isticati da se na taj način postiže upravo suprotno – diskriminisanje pojedinih verskih zajednica.

Nastavljajući u istom pravcu, kao izuzetno važan nedostatak ovoga Zakona uočava se paradoksalan odnos između njegove sadržine i namere zakonodavca koji je želeo postići selektivnost primene isključivo ka kategoriji *mouvements sectaires*. Iako je Zakon donet s očiglednom željom sankcionisanja delovanja pojedinih manjinskih verskih zajednica, njegova sadržina, kao i načelna zakonska rešenja povodom pitanja verskih sloboda i prava u Francuskoj, upućuju na

zaključak da ovaj akt zapravo ostavlja prostor da se njegove odredbe primenjuju jednako i na većinske religije. Uzevši u obzir da pravno proklamovanje verskih sloboda i prava, kao i verske ravnopravnosti, nalaže jednako ophođenje prema svim crkvama i verskim zajednicama, bez diskriminacije, zaključuje se da ovaj akt, ukoliko se i dalje žele održati pravno priznata načela slobode veroispovesti i verske ravnopravnosti, mora biti primenjivan na sve crkve i verske organizacije u Francuskoj, a ne samo na proizvoljno postavljenu kategoriju „verskih sekti”. Ako se ovo ima u vidu, onda se nužno mora konstatovati da bi se doslednom primenom Zakona najviše protivpravnih delovanja moglo primetiti unutar upravo većinskih, odnosno tradicionalnih crkava i verskih zajednica, budući da je njihova društvena prisutnost, brojnost njihovog članstva i organizaciono ustrojstvo daleko iznad ostalih, manjinskih zajednica. Primera radi, većina tradicionalnih crkava i verskih zajednica, takođe namenski vrše veoma širok spektar uticaja nad svojim pristalicama (uključujući i metode obuhvaćene Zakonom), pri čemu imaju uticaj na najširi sloj populacije, te samim tim i na Zakonom iz 2001. zaštićene kategorije stanovništva.²⁴ Shodno pomenutom, najfrekventiju primenu navedenog zakona trebalo bi očekivati upravo u odnosu na omasovljene i tradicionalne crkve – međutim, ovo stoji u potpunoj suprotnosti sa razlogom usvajanja Zakona, odakle i potiče osnovna protivrečnost.

Povodom donošenja navedenog propisa isticano je da se njime omogućava sankcionisanje samih destruktivnih organizacija, za razliku od drugih slučajeva gde je moguće kazniti samo njihove članove. Uvažavajući ovaj argument, ne može se izostaviti zamerka povodom pozitivnih i negativnih učinaka koje ovakvo legislativno postupanje sa sobom povlači. Pre svega, kao što je Savet Evrope ispravno konstatovao, kažnjavanje, odnosno raspuštanje organizacije povodom krivičnih dela učinjenih od strane nekog od članova (u ovom slučaju, rukovodilaca), protivno je načelu o samostalnosti zločina²⁵, pri čemu ova mera stvara uslove za progon verskih neistomišljenika ekvivalentan političkim i dru-

---

²⁴ Shodno čl. 19. i 20. Zakona, primećuje se da doista izuzetno širok spektar aktivnosti (od kojih su mnoge društveno sasvim prihvaćene) može biti protumačen kao povreda ovoga Zakona. Naime, govoreći o aktivnostima koje su „usmerene prema mladim osobama, a koje promovišu pravno lice... sa ciljem postizanja, održavanja ili iskorišćavanja psihičke ili fizičke potčinjenosti osoba koje učestvuju u tim aktivnostima”, nije nerealno pretpostaviti da bi ovako neprecizna i široko postavljena odredba mogla naći svoju primenu u pravcu zabrane i kažnjavanja, primera radi, svakog oblika verske nastave ili vaspitanja među decom i omladinom, odnosno među svim ugroženijim kategorijama stanovništva (ne samo putem nastave veronauke, već i svakim oblikom verskog usmeravanja i vaspitavanja dece i omladine u duhu religije od strane ma koje pravno ustanovljene organizacije). Štaviše, ovo kažnjavanje moralo bi, smatramo, po slovu i smislu Zakona, dovesti do pratećeg rasformiranja i gašenja svih verskih zajednica o kojima je reč. Kada se ovo ima u vidu, postaje dodatno jasna ozbiljnost problema sa kojima bi se francusko društvo moralo suočiti ukoliko bi primena ovoga zakona bila dosledno sprovedena. Samim tim, uvida se i neodrživost primene ovoga propisa.

²⁵ Po svemu sudeći, reč je o načelu individualne odgovornosti za zločin.

gim progonoštvima i represalijama. Pri tome, smatramo da je neophodno dodati da ovakva odredba ostavlja izuzetno opasan prostor za manipulacije lažnim prijavljivanjem krivičnih dela, kako bi se postiglo pokretanje postupka zabrane određene verske zajednice. Međutim, najvažniji protivargument tiče se same suštine dileme o ispravnosti sankcionisanja verskih zajednica koje su proglašene verskim sektama. Iako ne treba osporavati da bi kažnjavanje same institucije moglo imati određene korisne strane, smatramo da je u ovom slučaju primarno postojanje lične odgovornosti. Usled toga, nalazimo da bi težište državne reakcije trebalo da bude usmereno na sprečavanje pojedinca koji protivpravno postupa, budući da je gonjenje kolektiviteta skopčano sa rizicima od moguće zloupotrebe zakona u pravcu verske i druge diskriminacije članova pojedinih religijskih organizacija.

Pored toga, dosledna primena Zakona bi, formalno-pravno, mogla dovesti do raspuštanja najšireg zamislivog spektra pravnih lica koja na bilo koji način mogu da zadovolje navedene kriterijume. Uzevši u obzir da se u svim segmentima društvenog života primenjuju različiti načini za pridobijanje i očuvanje kruga pristalica, koji se nastoje motivisati da aktivno doprinose organizaciji, čini se nužnim zaključak da bi posledica ovakvog tumačenja stvorila potencijal za, u krajnoj liniji, potpunu destabilizaciju čitavog društvenog poretka. Primera radi, marketinška manipulacija, politička propaganda, načela moralnog, vaspitnog, obrazovnog i dr. karaktera propagirana u okviru obrazovnih i drugih institucija, samo su neki od uobičajenih primera delovanja prisutnih u društvenom ambijentu koji odgovaraju široko postavljenim navodima francuskog Zakona. Primena opisanih, ultraradikalnih mera koje bi dovele do raspuštanja navedenih organizacija teško se može zamisliti u savremenom društvenom ambijentu, pri čemu to svakako nije ni bila intencija francuskog zakonodavca.

Konačno, mora se istaći diskutabilnost upotrebljene odrednice „pravno lice“. Na ovaj način verovatno se želelo izbeći bliže formulisanje prirode i tipa organizacija čijem suzbijanju je Zakon suštinski namenjen, kako u cilju ostavljanja dovoljno prostora za obuhvatanje svih subjekata koji mogu ispoljiti navedeno protivpravno ponašanje, tako i sa namerom predupređenja potencijalnih osuda povodom povrede verskih sloboda i načela verske ravnopravnosti. Međutim, takav potez zakonodavca doneo je sa sobom veoma ozbiljan problem. Uvođenjem kategorije pravnog lica Zakon je, nehotično, u potpunosti isključio sopstvenu primenu povodom svih neformalno organizovanih, odnosno neprijavljenih verskih i drugih udruženja, limitirajući svoje dejstvo samo na one grupe koje su prijavljene u zvaničnom državnom registru. Naime, kao što je samorazumljivo, protivpravno ponašanje u vezi sa verskim pitanjima može se očekivati kako u odnosu na prijavljene, tako i na neprijavljene zajednice. Štaviše, ukoliko određena zajednica, hipotetički posmatrano, usvaja praksu u kojoj se iskazuju obeležja protivpravnosti, ona najverovatnije neće ni nastojati

da ozvaniči svoje delovanje, niti je realno očekivati da će državni organi takvoj organizaciji odobriti osnivanje čak i u slučaju njenog pokušaja zvaničnog registrovanja. Ovo dovodi do paradoksalne situacije da mnoge hipotetičke zajednice čijem suzbijanju je Zakon posvećen, upravo u potpunosti izlaze iz okvira njegove nadležnosti (usled nedostatka zvanične registracije), dok se, suprotno namerama zakonodavca, sva pravna lica, posmatrana u najširem smislu, mogu pojaviti kao potencijalni subjekt primene ovoga Zakona.

4. ZAKLJUČCI

Na osnovu svega izloženog, mogu se izvesti sledeći osnovni zaključci. Prema raspoloživim saznanjima, Francuska predstavlja jedinu državu na prostoru Evrope koja je pribegla direktnom i izričitom sankcionisanju štetnog delovanja zajednica okarakterisanih kao sekte i kultovi. Kao neposredan razlog takvog opredeljenja, uočava se pojava nekoliko vremenski bliskih incidenata povezanih sa delovanjem pripadnika pojedinih manjinskih verskih zajednica, od kojih se jedan od većih tragičnih događaja odigrao upravo na prostoru Francuske. Ova materija regulisana je putem Zakona br. 2001-504 od 12. juna 2001.

Prva grupa nedostataka Zakona tiče se nepreciznosti upotrebljavanih termina („društvena organizacija“, „sektu“ i dr). Iako je to, po svemu sudeći, rezultat namenske želje za izbegavanjem direktne verske diskriminacije, ovakvo rešenje zakonodavca dovodi do mogućnosti zloupotrebe propisa putem njegove primene na najrazličitije društvene organizacije i institucije. Time se stvara značajna društvena nesigurnost u pogledu građanskog udruživanja i organizovanja na generalnom nivou. S druge strane, na polju verskog udruživanja, „tradicionalne“ verske zajednice pokazuju se kao primarno pogodne za primenu ovog propisa, što stoji u potpunoj suprotnosti s namerama zakonodavca.

U vezi s rečenim, uočava se da bi dosledna i neselektivna primena Zakona br. 2001-504 u pogledu mogućnosti raspuštanja svih onih zajednica i organizacija koje ne neki način vrše uticaj na pojedine, zakonom određene kategorije stanovništva, mogla dovesti do veoma ozbiljnih posledica i neželjenih dejstava. Umesto zakonodavčeve želje da ovaj propis bude uperen ka pojedinim manjinskim verskim zajednicama okarakterisanim kao sekte, analizom njegovog teksta uočava se da ne postoji pravna smetnja da se on primenjuje u odnosu na praktično sve društvene zajednice, organizacije i institucije koje na ma koji način ostvaruju pomenuti, zakonom definisan uticaj na određene kategorije građana. Imajući u vidu da bi se, shodno navedenom, kao subjekti dejstva Zakona mogle pojaviti i pojedine institucije od vitalnog društvenog interesa (primeri radi: škole i druge obrazovne institucije, sve crkve (uključujući i većinske,

odnosno tradicionalne), pojedini državni organi, najrazličitiji vidovi udruženja građana, veoma širok spektar pravnih lica i dr.), osnovano je zaključiti da bi takva doslednost u primeni propisa izazvala ogromne društvene probleme. To bi, imajući u vidu brojnost i značaj navedenih institucija i organizacija, u ekstremnom slučaju moglo dovesti i do krajnje destabilizacije čitavog društvenog poretka u Francuskoj, što je okolnost koja svakako nije svesno planirana prilikom sastavljanja i usvajanja ovoga propisa.

Jedna od ključnih zamerki povodom Zakona br. 2001-504 tiče se postojanja versko-diskriminativnih elemenata unutar njega. Intencija zakonodavca, kao što je obrazloženo, bila je usmerena ka regulisanju delovanja pojedinih verskih organizacija proizvoljno okarakterisanih kao „sekte“. Ovakav potez protivan je ustavom garantovanim verskim slobodama i pravima, kao i proklamovanim načelima verske ravnopravnosti. Umesto primene opštepostavljenih propisa kojima bi se neselektivno sankcionisalo svako društveno neprihvatljivo ponašanje koje stoji u vezi s delovanjem verskih organizacija, nezavisno od njihove vrste, Francuska je usvajanjem navedenog zakona učinila ozbiljan korak u pravcu povrede verskih sloboda i verske jednakosti. Zakonom br. 2001-504 omogućuje se arbitrarna procena „podobnosti“ konkretne verske zajednice, što je, iz pozicije ustavnih načela, svakako neprihvatljivo. Usled odsustva jasno uspostavljenih kriterijuma primene zakona, te samim tim i pouzdanih mehanizama kontrole valjanosti primene, ostavlja se prostor za selektivno diskriminisanje, odnosno favorizovanje pojedinih zajednica. Konačno, ranije izloženi negativni aspekti upotrebe termina „sekte“, inače veoma stigmatizovanog i u francuskom društvu, jesu još jedan činilac zbog koga se pomenuti zakon može okarakterisati kao osnov i izvor diskriminacije.

Konačno, poslednja zamerka stoji u neposrednoj vezi sa samom prirodom antikultnih propisa uopšte. Radi se o okolnosti da postoji mogućnost suzbijanja štetnih pojava povezanih s delovanjem verskih zajednica upotrebom opštih propisa, odnosno, bez uvođenja posebne antikultne/antisektne legislative. Time se, između ostalog, izbegava i stvaranje predispozicija za legalizaciju diskriminacije po verskoj i drugoj osnovi. Uvođenje antikultnih zakona pokazuje se kao neprimereno ustavnim slobodama i pravima, kao i načelima koja se tiču verske ravnopravnosti. Međutim, njihovo usvajanje je takođe i suvišno, usled postojanja opštih mehanizama pravne zaštite u pogledu protivpravnog delovanja verskih zajednica i njihovih pripadnika.

LITERATURA

I. Monografije i prilozi

- Bellanger, F., Richardson, J., *Legal Cases, New Religious Movements and Minority Faiths*, Ashgate Publishing, Farnham, 2014.
- Doe, N., *Law and Religion in Europe: A Comparative Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2011.
- Đorđević, D., *Proroci „nove istine”: sekte i kultovi (Šta treba da znamo o novim religioznim pokretima?)*, JUNIR i Društvo za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja dece i omladine, Niš, 1998.
- Filipović, M., *Why people join new religious movements*, *Teme*, 2000, 24, 3–4, 281–294.
- Introvigne, M., *Ordeal by Fire: The Tragedy of the Solar Temple*, *Religion*, 25/4, 1995, 267–283.
- Introvigne, M., Mayer, J-F., *Occult Masters and the Temple of Doom: The Fiery End of the Solar Temple*, u: Bromley, D., Gordon Melton, J., *Cults, Religion and Violence*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 170–188.
- Matković, A., *Krivično-pravni aspekti okultnih ritualnih aktivnosti* (doktorska disertacija), Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Beograd, 2016.
- Mayer, J-F., *Myths of the Solar Temple*, ISAR/CESNUR symposium on „Violence and the New Religions.” Nashville, Tennessee, 1996.
- Mayer, J-F., *Les Chevaliers de l'Apocalypse: L'Ordre du Temple Solaire et ses adeptes*, u: Françoise Champion, F. and Cohen, M. (ur.), *Sectes et démocratie*, Editions du Seuil, Paris, 1999, 205–223.
- Richardson, J., *Legal Dimensions of New Religions*, u: Lewis, J. (ur.), *The Oxford Handbook of New Religious Movements*, Oxford University Press, New York, 2004, 163–184.
- Robinson, B., *France: Attack on New Religious Movements*, *Religious Tolerance*, 2004, (http://www.religioustolerance.org/rt_franc1.htm 28. 12. 2012).
- Stark, R., Brainbridge, W., *A Theory of Religion*, Rutgers University Press, New Brunswick, 1996.

II. Propisi i dokumenti

- CoE, Doc. 9612, 2002, *Freedom of religion and religious minorities in France – report*, 31. 10. 2002. (<http://assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewHTML.asp?FileID=9915&Language=EN>, 12. 4. 2014).
- CoE, Doc. 13441 (2014), *The protection of minors against excesses of sects – report*, 17. 3. 2014. (<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20544&lang=en>, 21. 11. 2014).
- Code pénal (France), Version consolidée au 7. 8. 2014. (<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20140807>, 7. 8. 2014).
- Krivični zakonik Letonije – prevod na engleski jezik/ UNPAN (<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan018405.pdf>, 30. 1. 2016).
- Loi no 2001-504 du 12 juin 2001 tendant à renforcer la prévention et la répression des mouvements sectaires portant atteinte aux droits de l'homme et aux libertés fon-

damentales (<http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT00000589924&dateTexte=&categorieLien=id>, 12. 4. 2014).

Rapport n° 2468 au nom de la commission d'enquête sur les sectes, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 22 décembre 1995. (<http://www.assemblee-nationale.fr/rap-enq/r2468.asp>, 1. 4. 2015).

Rapport n° 1687 au nom de la commission d'enquête sur la situation financière, patrimoniale et fiscale des sectes, ainsi que sur leurs activités économiques et leurs relations avec les milieux économiques et financiers, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 10 juin 1999. (<http://www.assemblee-nationale.fr/dossiers/sectes/sommaire.asp>, 1. 4. 2015).

Rapport n° 3507 au nom de la commission d'enquête relative à l'influence des mouvements à caractère sectaire et aux conséquences de leurs pratiques sur la santé physique et mentale des mineurs, Enregistré à la Présidence de l'Assemblée nationale le 12 décembre 2006. (<http://www.assemblee-nationale.fr/12/rap-enq/r3507.asp>, 1. 4. 2015).

FRENCH LAW NO. 2001-504 DATED JUNE 12, 2001 AS A SOURCE OF RELIGIOUS DISCRIMINATION AND SOCIAL DESTABILIZATION

Aleksandar Matkovic Ph. D.

S u m m a r y

The article analyzes the so-called anti-cult and anti-sectarian legislation through the example of French Law no. 2001-504 dated June 12, 2001. The author analyzes the prospects of general anti-cult legislation, as well as the causes and the processes of actualization of the aforementioned matter on the territory of France. The analysis of the French Law leads to the conclusion about its shortcomings and disputed contents. The key objections to the regulation are the following: terminological imprecision and substantive deficiencies, the possibility of applying it in spite of the legislator's intentions on the broadest range of legal entities, citizens' associations and other organizations and institutions; creating a predisposition to destabilize the social environment; opposing to the constitutional freedoms and rights and the principles of religious equality; contribution to the legalization of religious discrimination.

Keywords: religious communities, religious sects, cults, discrimination, religious freedom, equality